

Indholdsfortegnelse

MARTIN A. HANSENS FORTÆLLER I "ISEN BRYDER"	2
INDLEDNING	2
FORTÆLLERSITUATIONEN I LYSET AF GÉRARD GENETTE	3
DEN UPÅLIDELIGE FORTÆLLERS TEORETISKE BAGGRUND	3
DEN UPÅLIDELIGE FORTÆLLER I MARTIN A. HANSENS <i>ISEN BRYDER</i>	4
<i>En splittet fortællers skjulte følelser</i>	4
<i>Et tvetydigt forhold</i>	6
<i>En uopklaret fortid</i>	7
KONKLUSION	8
BIBLIOGRAFI.....	9

Martin A. Hansens fortæller i "Isen bryder"

Indledning

I denne opgave vil jeg beskæftige mig med Martin A. Hansens, *Isen bryder*, fra 1945, der er et forarbejde til romanen *Løgneren* fra 1949. Teksten er en novelle, som udspiller sig på en lille ø, Sandø, som på denne tid af året er omgivet af et tilfrosset hav, der isolerer øen fra fastlandet. På Sandø bor vores fortæller, Johannes, som spiller en aktiv rolle i begivenhederne, og som har et særligt forhold til den noget yngre, Annemari, som han tydeligvis finder meget betagende. Annemari har tidligere haft et forhold til fiskeren, Oluf, men finder imidlertid sammen med Poul, der er ingeniør. I *Isen bryder* skildrer Johannes begivenhederne som tekstens fortæller, men da han selv spiller en rolle i fortællingen, og da han tilsvarende har et særlig nært forhold til Annemari, er det interessant at undersøge, hvordan hans subjektive skildringer af begivenhederne folder sig ud. Fortælleren er i narratologien ansvarlig for det fortalte, og jeg vil undersøge, hvordan Johannes' rolle som karakter i fortællingen påvirker hans rolle som fortæller.

Gennem min analyse vil jeg vha. den klassiske narratologi, herunder Gérard Genette, og vha. Wayne C. Booths teoretiske grundlag koncentrere mig om de teorier og metoder, der kan belyse fortællerens rolle i teksten, herunder fortællesituationen, tekstens udsigelse og graden af pålidelighed. James Pheland og Mary Patricia Martin bygger i "Weymouths" lektioner: Homodiegesis, upålidelighed, etik og *resten af dagen*" videre på Booths teorier om den upålidelige fortæller, og sammen med dem vil jeg således drage analysen fra Booth et skridt videre.

Grundet begrænset plads i denne opgave har jeg foretaget en række fravalg af teoretiske aspekter i min analyse. Min beskæftigelse med ovenstående udelukker således andre teoretiske områder, der ligeledes kunne have været relevante i sammenhængen. Herunder skal nævnes receptionsæstetikken, som, gennem den uoverensstemmelse, der i teksten ses mellem fortællerens tanker og handlinger, lægger op til at kigge nærmere på samspillet mellem fortæller og læser. Den klassiske narratologi interesserer sig foruden for fortællerens rolle også for værkers komposition, forløb, plot og for faste karakterfunktioner, som også kan inspirere til videre analysearbejde.

Fortællersituationen i lyset af Gérard Genette

I Martin A. Hansens *Isen bryder* fortæller Johannes om sine oplevelser på øen Sandø, hvor han har boet i syv år, og hvor han har mødt den unge Annemari, som han er meget betaget af. Johannes er skolelærer, og Annemari er en af hans tidligere elever, som han siden skolen har bevaret et tæt forhold til. Novellen strækker sig over få dage og har altså et kort handlingsforløb, hvor vi kommer tæt ind på Johannes, der er tekstens jeg-fortæller. Johannes spiller en aktiv rolle i den fortalte verden, han er en del af det samme fiktive univers som karaktererne, hvorfor vi ved hjælp af narratologen Gérard Genettes terminologi kan bestemme, at der i teksten er tale om en entydig *homodiegetisk* fortæller.

Med Genette i hånden kigger jeg på den måde, fortælleren har valgt sin adgang til den fortalte verden på. Jeg-fortælleren, Johannes, skildrer i denne tekst verden, som den ser ud fra hans vinkel, og vi inddrages således i vores fortællers oplevelser og tanker. Vi er bundet til jeg-fortælleren skildringer af begivenhederne, da vi ikke gives adgang til andre karakterers observationer og indre perspektiver. Dette forhold betegner indenfor Genettes termer for fokalisering en *indre fokalisering* af tekstens fortællerforhold¹.

Gennem det tætte følgeskab med hovedkarakteren og fortælleren i teksten tillægges han en 'magt' til at skildre begivenhederne, som han selv oplever dem. Det giver mulighed for at fremstille den fortalte verden med en subjektiv vinkel, og det er interessant at undersøge, hvordan Johannes griber denne mulighed an. Det fører mig frem til spørgsmålet: Hvordan stemmer jeg-fortælleren skildringer af begivenhederne overens med virkeligheden i teksten, og er Johannes en pålidelig fortæller?

Den upålidelige fortællers teoretiske baggrund

James Phelan fremhæver i sit essay "'Weymouths' lektioner: Homodiegesis, upålidelighed, etik og *Resten af dagen*" Booths definition af den pålidelige fortæller. "'En fortæller er *pålidelig*", skriver Booth, "når han taler for eller handler i overensstemmelse med værkets normer (hvilket vil sige den implicite forfatters normer), *upålidelig*, når han ikke gør det."'² Booth forklarer altså, at den upålidelige fortæller taler eller handler i modstrid med den

¹ (Larsen, 2012, s. 57-60), (Stefan Iversen, 2010, s. 214-219)

² (James Pheland, 2004, s. 139)

implicitte forfatters³ værdier og normer.

Teoretikeren skelner desuden imellem to former for upålidelighed. Den ene angår fakta, hvor fortælleren udtrykker sig i strid med sandheden, mens den anden angår værdier, hvilket vil sige, at fortælleren fremviser en tvivlsom moral. Det første drejer sig om, hvordan begivenhederne bliver rapporteret, om dele af dem ikke bliver fortalt, og den hører ifølge Booth til på *begivenhedernes akse*, mens det andet forhold findes på den *etiske akse*, der omhandler værdier og moral, og som vurderer, hvorvidt handlinger og personer bedømmes forkert eller ej.

I forlængelse heraf skal det nævnes, hvordan James Pheland og Mary Patricia Martin imidlertid har gjort opmærksom på en tredje akse, som tidligere arbejder om upålidelighed ikke har beskæftiget sig med. Pheland og Martin taler således om en *videns- og perceptionsakse*, der vedrører fortolkning og sætter spørgsmålstejn ved om hændelser og handlinger fortolkes korrekt.

Idet læseren oplever upålidelighed i en tekst, vil han enten bedømme fortællerens udsagn som en fejl og forsøge selv at rekonstruere teksten ved at kassere de upålidelige træk, eller alternativt vil han ikke forkaste men bedømme udsagnet som mangelfuldt, hvorefter han supplerer det med yderligere informationer. På baggrund af disse iagttagelser når Pheland og Martin frem til seks former for upålidelighed: *Fejlrapportering*, *fejlvurdering* og *fejlfortolkning* samt *underrapportering*, *undervurdering* og *underfortolkning*. Termerne overlapper i mange tilfælde hinanden og skal derfor ikke ses som en skematisk figur, men i stedet kan opdelingen bruges til at skelne mellem gradueringer af pålidelighed⁴.

Denne teori skal danne baggrunden for min videre analyse af jeg-fortællerens rolle i *Isen bryder*.

Den upålidelige fortæller i Martin A. Hansens *Isen Bryder*

En splittet fortællers skjulte følelser

Konflikten i Martin A. Hansens novelle udspiller sig gennem de tre mandlige personers, Oluf,

³ Ifølge Booth er en upålidelig fortæller upålidelig i forhold til værkets overordnede sæt af normer, hvilket Booth samler i begrebet om den implicitte forfatter.

⁴ (James Pheland, 2004 s. 142-152), (Larsen, 2012, s. 66-67) og (Stefan Iversen, 2010, s. 225-226).

Poul og Johannes', forhold til Annemari. Fortælleren Johannes har et særlig nært forhold til den unge kvinde, idet han som skolelærer på øen har kendt hende fra barns ben. Gennem fortællingens *indre fokalisering* får læseren indsigt i fortællerens tanker og oplevelser, og her fornemmes en forbeholdende, men dyb fascination af kvindefiguren, Annemari. Dette ses i citatet side 15 linje 21-22, hvor Johannes siger til kvinden: "Jeg var straks fortabt og forlibt, Annemari" ligesom det ses, da han på side 23 linje 2 kalder Annemarie for "Sandøs Rose". Ikke desto mindre udtrykkes det indirekte gennem fortællerens handlinger i teksten, idet han ved at tilbyde bolsjer forsøger at "lokke" lille Tom med sig hjem. Man kan se motivet for denne handling, som et påskud til at kunne træffe moderen, når Tom engang må hjem. I begyndelsen af teksten udtrykker Johannes desuden sin tvivlsomme begejstring for forårets komme og den smeltende ismasse velvidende, at dette vil medføre Pouls og Annemaris afrejse fra øen.

"Men vi kunde saa udmærket have ventet. Foraar, det betyder Uro, Geskæftighed, Drama" (S. 12, linje 13-14) ... "Nu kommer Oluf hjem, og hvad saa, Annemari? Nu rejser ingeniøren, og hvad saa?" (S. 12, linje 15-17).

Disse iagttagelser skaber en fornemmelse af, at Johannes ikke fortæller alt, hvad han har på sinde. Han indrømmer hverken overfor sin læser eller overfor sig selv, hvilke følelser han tilsyneladende har i klemme ved tanken om forårets komme og afskeden med Annemari. Han forsøger tværtimod at afkræfte tvivlen og at slå enhver mistanke om sine indeklemte følelser til jorden, "Men hvad vedkommer den lille Trekant i Grunden mig?" (S. 12, linje 17-18).

Udsagnet har imidlertid den modsatte effekt på sin modtager, da det på grund af den lidt for forsikrende tone, giver læseren anledning til at tro, at Johannes i stedet forsøger at overbevise sig selv om, at det ikke er noget, han bør lade sig mærke med.

Ved hjælp af den teoretiske viden, som jeg allerede har skildret som baggrunden for min analyse, ses det her, hvordan Johannes enten *underrapporterer* eller *underfortolker* sine følelser. Han *underrapporterer*, idet han ikke indrømmer overfor læseren, hvor stor betydning hans forhold til Annemari i virkeligheden har, og han forsøger at skjule, hvor meget det påvirker ham at skulle give afkald på denne kvinde. Upålideligheden skal her findes hen ad den *etiske akse*, idet vi ser, at Johannes snyder bevidst. En anden betragtning kunne imidlertid være, at fortælleren *underfortolker*, hvilket vil sige, at han er ude af stand til at indrømme for sig selv, hvor dybt hans følelser for Annemari går. Han mangler således indsigt i egne tanker

og er ikke bevidst om, hvad vi af hans tanker og adfærd slutter om hans forhold til denne smukke kvinde. I denne forbindelse kan nævnes en episode fra begyndelsen af fortællingen i Købmand Poulsens Butik. Annemari træder ind i butikken, da hun skal hente en ny pakke. Imidlertid betragter Johannes hende indgående, da hun rækker sig efter pakken, og han bemærker en særlig yndefuld bevægelse, som han beskriver således: "lidt indøvet, en Smule for indstuderet" (s. 13, linje 3). "Hvorfor skal Piger saadan reklamere med deres Ynder, naar man dog ikke kan købe Varen over Disken?" (s. 13, linje 3-5). Her giver Johannes et indtryk af, at han i virkeligheden ikke bryder sig om denne yndefuldhed, fordi han ikke kan få lov at nyde den selv. ("naar man dog ikke kan købe Varen over Disken", s. 13, linje 5). Han indrømmer altså ikke overfor sig selv, at hans irritation beror på et ubehag ved, at Annemari ifølge ham "reklamerer" med sine ynder.

Et tvetydigt forhold

Fortælleren skildrer i teksten et tvetydigt forhold i mellem ham og den unge Annemari. Der foregår et spil imellem de to hovedpersoner, i hvilket de har hver sin rolle, og ingen af dem tør for alvor bekende kulør, hvorfor forholdet synes uforløst og uopklaret. På den ene side skjuler Johannes ikke, hvor betaget han er af den unge kvinde, men på den anden side udtrykker han sig på en tvetydig måde, så hans signaler bliver uklare både for læseren og for den unge Annemari. Allerede på side 15 i teksten, da en samtale mellem Johannes og Annemari skildres første gang, foreslår Johannes, at de to skal løbe væk sammen, hvilket ikke direkte bliver afvist. Samme situation opstår to gange under Tøbrudsballet på Næsgaard, da de denne sene aften sammen går en tur ned mod stranden. Det virker imidlertid som om emnet bliver uddebatteret, da Annemari beskylder Johannes for at være kedelig og i en undertone måske dvask og handlesvag.

"Altid det samme, altid, altid! Hvorfor finder du aldrig paa at sige: Annemari, rejs bort med mig! Annemari, tag mig!" (side 28, linje 10-12).

Af dette citat ses det, hvordan Annemari mener, at der ingen handling er bag skolelærerens ord, og såfremt det virkelig er fortællerens ønske at rejse bort med hende, da udtrykker han sig ikke klart. Ligesom Annemari ikke forstår, hvad Johannes ønsker, ser vi gennem James Pheland, hvordan fortælleren her *fejlfortolker*, hvad den unge kvinde forsøger at slå fast, og hvordan han ikke opfatter den velvilje, hun udtrykker i citatet. Her skal det dog nævnes, hvordan man på den anden side også kan spørge sig selv, om Johannes bevidst vælger ikke at

tolke en alvor i Annemaris stemme?

Hvad enten Johannes' skildringer af forholdet til Annemari skal forstås sådan, at han ønsker forholdet, eller han ikke gør, så er tvetydigheden i hans beskrivelser med til at sætte spørgsmålstegn ved hans pålidelighed i teksten. Der ses generelt en uoverensstemmelse mellem fortællerens handlinger, og så det han gør. Mener han mon i virkeligheden, at han overhovedet ønsker at rejse bort med Annemari, når han ikke gør alvor af det, da chancen byder sig? Hvorfor udtrykker han i begyndelsen en klar afstandstagen fra at deltage i Tøbrudsballet, når han alligevel dukker op? Og hvorfor siger han, at han vil være en slange, der skal bide ulven, Poul, i hælen, mens han fremstår passiv og ikke forsøger at kæmpe for at holde på 'sin' Annemari? I novellens slutning fornemmer vi, hvordan Annemaris afrejse og afslutningen på det tvetydige og uopklarede forhold imellem dem forekommer som en stor lettelse og en ny vunden frihed for Johannes.

En uopklaret fortid

Johannes har en fortid, der i sig gemmer en ulykkelig kærlighedshistorie. En stormende forelskelse, der ifølge ham selv "...skar mit Hjerte op og spændte det ud mellem Haab og Haabløshed" (side 26, linje 6-7). Annemari har en stor interesse for denne historie, som hun flere gange beder Johannes om at betro hende. Hun hæfter sig især ved fortællingen om et halssmykke, som Johannes skulle være blevet foræret, mens fortælleren ingen velvilje viser for at dele sin fortid med den unge kvinde. Historien tager imidlertid en ny drejning for hver gang Johannes fortæller den, og det skaber en tvivlsom opfattelse af oprigtigheden i det sagte. Objektet for den store forelskelse navngives på skift Beate, Betty og Birthe for hver gang Johannes fortæller historien, og der skildres to forskellige variationer af, hvordan den mislykkede kærlighedshistorie i virkeligheden sluttede. Halskæden ses som det eneste egentlige bevis på mindets oprigtighed, og den har Johannes solgt eller mistet i årenes løb. På trods af at Johannes tydeligvis ikke ønsker at diskutere emnet, så vender Annemari gentagende gange tilbage til historien. Måske er hun jaloux, måske håber hun at høre, at det hele er pure opspind, eller måske nyder hun blot at stikke til fortællerens svært tilgængelige indre?

Til Annemaris bemærkning om Johannes' kreative skildringer af begivenhederne, siger han:

"Det er fejlen ved det opdigtede min Ven. Man kan aldrig holde Rede paa, hvad man har sagt"

(side 16, linje 1-2).

Af situationen ses det, hvordan fortælleren som karakter i teksten gør sig til herre over begivenhedernes gang, og han kan ved hjælp af *fejlrapportering* manipulere med virkeligheden. Manipulationen ses i forholdet til Annemari, og hans motiv for ikke at fortælle hende den fulde sandhed, men den er også interessant at bemærke udenfor teksten, altså i sammenspillet mellem fortæller og læser. Sidstnævnte kunne betragtes i lyset af receptionsæstetikken, hvad jeg herfra vil lade være op til et videre arbejde med teksten.

Konklusion

Jeg har i denne opgave haft fokus på fortællerens rolle i Martin A. Hansens *Isen bryder*, og jeg har udarbejdet min analyse på baggrund af en række teoretiske aspekter inden for den klassiske narratologi. Ved hjælp af Gérard Genettes termer har jeg kunnet bestemme min fortæller som en *homodiegetisk* størrelse med en *indre fokalisering*. Idet fortælleren er nærværende i den fortalte verden, hvor han har et tvetydigt forhold til den unge Annemari, og idet den *indre fokalisering* betyder, at vi som læsere inddrages i fortællerens oplevelser og tanker, har jeg fundet det interessant at undersøge, hvordan Johannes' forhold til Annemari spiller en rolle for fortællerens måde at fremstille begivenhederne på. James Pheland og Mary Patricia Martin har i forlængelse af Wayne C. Booths teorier om den upålidelige fortæller givet mig en række redskaber til at undersøge, i hvor høj grad fortællerens udsigelser kan tages for pålydende. Johannes fremstår som en splittet fortæller, som i sin fortælling påvirkes af sit nære, lidenskabelige forhold til Annemari. Det ses, hvordan han fremstår upålidelig gennem Phelands seks former for upålidelighed. Herunder har jeg beskæftiget mig med fortællerens brug af *fejlrapportering*, *fejlforklaring*, *underrapportering* og *underforklaring*.

Upålideligheden spores desuden igennem en gennemgående uoverensstemmelse mellem fortællerens tanker og handlinger, og hvordan Johannes' skildringer ikke altid stemmer overens med virkeligheden.

Iagttagelserne kan indbyde til et videre arbejde omkring spillet mellem fortæller og læser, og om hvordan receptionsæstetikken kunne placeres i sammenhængen.

Bibliografi

Hansen, M. A. (1969). *Isen bryder*. Haslev: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A.S.

James Pheland, M. P. (2004). "Weymouths" lektioner: Homodiegesis, upålidelighed, etik og Resten af dagen. I H. S. Stefan Iversen, *Narratologi* (1. udgave, 2. oplag udg., s. 137-165). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Larsen, G. (2012). Fortæller. I e. a. Lasse Horne Kjældgaard, *Litteratur. Introduktion til teori og analyse*. (s. 57-69). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Stefan Iversen, H. S. (2010). Narratologi. I e. a. Johannes Fibiger, *Litteraturens tilgange* (2. udgave, 2. oplag udg., s. 209-241). Aarhus: Academica.